

àmbits
de psicopedagogia

LA INTERVENCIÓ SOCIAL DES DELS EQUIPS D'ASSESSORAMENT PSICOPEDAGÒGICA

Dolors Llobet i Mascaró

Montserrat Fontbona i Missé

Esther Andújar i Castro

Treballadores Socials del Departament d'Ensenyament

Segons el decret 155/1994, de 28 de juny, pel qual es regulen els serveis educatius del Departament d'Ensenyament, els EAP són serveis educatius de composició multidisciplinària que, en un àmbit territorial definit, donen suport psicopedagògic als centres docents. La seva intervenció, que requereix actuació directa en els centres, s'adreça als òrgans directius i de coordinació dels centres, al professorat, a l'alumnat i a les famílies, per tal de col·laborar a oferir la resposta educativa més adequada, especialment per als alumnes amb disminucions i per als que presenten més dificultats en el procés d'aprenentatge.

Els components dels EAP són majoritàriament psicopedagogs, només alguns equips disposen també de treballador/a social (TS). Estan formats, per tant, de professionals diferenciats per la formació teòrica però encarats a un objectiu comú, igualats en el moment de fer aportacions, i capacitats per a reorganitzar les seves actuacions d'acord amb les característiques i les prioritats de cada situació.

Si molt sovint ens queixem que la tasca de l'EAP és qüestionada o poc coneguda, la tasca específica del/de la TS ho és encara més per la poca dotació de professionals d'aquesta disciplina dins dels serveis educatius, donant-se la paradoxa del desconeixement total de les tasques que pot desenvolupar un o una TS dins d'un EAP pels mateixos professionals que el componen o fins i tot per part de la pròpia administració educativa: inspecció educativa, directores de centres... Aquest és un camp que, a més, ha anat adequant la intervenció a les noves necessitats i demandes.

És per aquesta raó que agraïm a la redacció de la revista ÀMBITS l'oportunitat que ens ofereix per donar a conèixer l'especificitat de la nostra disciplina a l'àmbit educatiu com a treballadors/es socials que formem part de: EAP, Centres d'Educació Especial i Programa d'Educació Compensatòria.

A nivell general es pot dir que el treball social és una professió dedicada i compromesa a transformar aquelles situacions que generen, perpetuen o incrementen el malestar de les persones i/o col·lectivitats, donat que treballem amb problemes socials. Per tant la nostra tasca consisteix en detectar i reconèixer les problemàtiques socials i potenciar les capacitats personals de desenvolupament i dissenyar estratègies d'acció per modificar la realitat social a través de la relació d'ajuda amb les persones i la dinamització de recursos institucionals i comunitaris, amb la finalitat última d'aconseguir el màxim benestar.

El/la TS és un/a tècnic/a de l'acció social que porta a terme tasques: d'atenció, d'orientació, de suport, d'informació, de prevenció, de sensibilització i de dinamització amb individus i/o grups amb mancances socials de diversa naturalesa. És un/a professional preparat/da per a la contribució en la planificació, organització, i gestió de serveis i polítiques socials que hauran de vetllar pel benestar dels ciutadans en general i pels col·lectius amb necessitats específiques en particular.

A nivell específic el/la TS dels serveis educatius, ha de procurar aportar la complexitat social a l'estructura de l'escola, enfortir els lligams amb la comunitat, fer de pont entre els diferents estaments de la comunitat educativa i ser la veu de la diversitat i de la cultura de la tolerància.

Les necessitats dels centres escolars, i per tant les demandes que aquests adrecen als EAP, tenen, cada cop més, un fort component social. Els motius d'això són, entre d'altres:

- La transgressió generalitzada dels valors tradicionals que provoca una manca de referents positius pel grup de població en edat escolar.
- Els canvis en l'estructura familiar que provoquen sovint inestabilitat de valors, normes i actituds, que repercuten en la formació dels infants i dels joves.
- La degradació progressiva dels entorns socioeconòmicament deprimits, que accentua les diferències entre els grups socials.

- La incorporació d'onades migratòries, de procedència diversa, que fa necessari un plantejament seriós sobre com integrar, atendre i facilitar l'adaptació dels alumnes estrangers al nostre sistema educatiu i a la nostra societat, tot respectant la seva cultura d'origen.
- L'obligatorietat de l'ensenyament fins als setze anys i les característiques d'alguns alumnes o grups d'alumnes que generen sovint conflictes referits a la conducta, la disciplina i, en general, a tot el que fa referència a l'assumpció de normes socials.
- L'alumnat amb greus necessitats educatives especials, derivades de deficiències físiques, psíquiques o sensorials, atès en centres educatius específics o ordinaris, requereix atenció específica que passa per la valoració dels aspectes familiars i socials que envolten el/la nen/a. I també, el treball posterior amb les famílies i la comunitat per facilitar una millor integració.

En general, l'alumnat que, per diferents raons, prové d'un medi familiar i social poc favorable o amb un sistema de valors diferents als de la institució escolar, viu un divorci entre l'escola i la seva realitat i no s'identifica amb la primera, la qual cosa li provoca desmotivació envers l'ensenyament, inadaptació al sistema escolar a diferents nivells, conflictes amb les persones adultes i, en alguns casos, absentisme i abandó de l'escolaritat.

Com a treballadors/es socials considerem que cal fer arribar a les institucions docents, informació rigorosa de la realitat social dels alumnes que poden ser susceptibles de restar exclosos del sistema escolar, i que posteriorment també tenen serioses dificultats per incorporar-se a una vida social més normalitzada. Per tant conjuntament, el centre educatiu, l'EAP i d'altres serveis de la comunitat, si es valora necessari, caldrà cercar les mesures socioeducatives, a nivell de centre, família i entorn, que facilitin la plena integració de l'alumne al sistema escolar i la contextualització del centre d'acord amb les característiques socials del seu alumnat.

Els centres escolars són avui una de les institucions que més reflexa la problemàtica del sistema social global i la que possiblement té més transcendència en el desenvolupament de les persones. A les nostres escoles i instituts ens podem trobar amb: problemes de relació de l'infant o jove amb els seus pares / problemes de relació amb els seus docents / problemes de relació amb els seus companys / aïllament / agressions / rebuigs / baixa assimilació dels continguts / mala alimentació / dificultats per adaptar-se a un nou context socioescolar i/o sociocultural / tots aquells que els alumnes traslladen del context familiar a l'escola / ...

Sovint aquests factors/indicadors es tradueixen en absentismes, retencions, abandonaments i violència, enfront dels quals l'escola tolera, expulsa, discrimina o conté, i és evident que, malgrat l'àmplia cobertura que té, no pot donar garanties de l'equitat del sistema escolar. Sempre són els sectors més desfavorits els que tenen l'índex més alt de fracàs escolar.

Al professorat li correspon la conducció del procés d'ensenyament/aprenentatge, al/a la psicòpedagog/a de l'EAP la detecció precoç i l'atenció dels problemes emocionals en l'aprenentatge, al/a la psicopedagog/a del centre educatiu proporcionar les línies que metodològicament han d'orientar la tasca del docent en general i en particular dels/de les alumnes que presenten problemes i al/a la treballador/a social detectar i atendre la problemàtica social que incideix en l'aprenentatge. Però és el treball conjunt d'aquests professionals el que ha de contribuir, conjuntament amb els pares i la resta de la comunitat educativa, a aconseguir el ple i adequat desenvolupament integrat dels infants i joves, fent ús de tots els recursos disponibles i lluitant per aconseguir-los quan no existeixen. Només d'aquesta manera la institució educativa s'insereix en el context en què està ubicada.

A l'educació secundària, si bé la problemàtica s'intensifica donades les característiques de l'adolescència, el/la TS ha de procurar, mitjançant el tutor, aconseguir la participació dels/de les alumnes en la resolució dels seus problemes d'aprenentatge i en l'orientació productiva i saludable del seu lleure.

En l'educació amb nens/es i joves amb disminució, treballador/a social i psicopedagog/a han de treballar junts les situacions que es presentin per tal d'assegurar un treball conjunt entre la institució, la família i la comunitat, a través de sessions individuals, o grupals, tipus escoles de pares,.. en les que més que reunir informació, es construeixin narratives comunicacionals d'avaluació mútua, es treballin les característiques conductuals dels nens/es i joves, les ansietats, pors, refusos i fantasies dels pares, la sexualitat i les respostes del medi.

És imprescindible, per la/el TS, l'aproximació i l'adquisició de coneixements de la realitat i l'entorn concret de l'alumne, tant de la família com del municipi, per identificar els principals problemes existents i la relació que mantenen entre ells, especificar els recursos, estudiar en profunditat la situació i elaborar un pronòstic.

A la "*Guia de Integración*" del MEC s'especifica que el/la TS, en l'àmbit escolar, és el professional que d'acord amb el Projecte Educatiu del Centre col·labora conjuntament amb els altres professionals a afavorir el desenvolupament integral dels alumnes, proporcionant elements de coneixement d'aquest i de l'entorn en els aspectes familiars i socials i intervenint en aquestes àrees quan sigui necessari.

El/la TS aporta línies d'actuació a nivell global i treballa amb la xarxa de serveis del sector perquè les propostes dels aprenentatges (continguts, adaptacions) puguin ser més adients a les expectatives i possibilitats socioeducatives o culturals de l'alumnat amb necessitats educatives especials derivades de situacions socioculturals desfavorides o en risc de marginació. Mitjançant el pronòstic aporta una previsió de possibles mancances o necessitats que poden, a la llarga, desencadenar altres problemes o conflictes que si no són objecte d'atenció portarien a un desenllaç desfavorable per a l'alumne, el centre...

El/la TS pot ajudar també, al docent, donant orientacions, eines i estratègies per tractar i treballar amb els pares, donat que, sobretot a l'ensenyament secundari obligatori el professorat es troba davant d'una realitat molt complexa. Actualment la societat demana al docent que, a més d'instruir, eduqui l'alumna/e per tant que entri en el seu procés de socialització, una funció que s'entenia exclusiva de la família (Jose M. Esteve, 2002).

Mitjançant el seu diagnòstic el/la TS contribueix al treball interdisciplinari dins de l'equip. La complexitat de la realitat, i sobretot la realitat social, ha fet necessari que professionals formats en diferents paradigmes, es posin a treballar junts o, fins i tot, integrar coneixements molt diferents que semblaria que els fan perdre qualitat en el seu camp de formació originària.

És important diferenciar el treball interdisciplinari del multidisciplinari. Segons Susana Vega (1997), el segon implica la juxtaposició de disciplines que poden cooperar sense modificació dinàmica ni compromís entre elles. En canvi, el primer fa referència a la dinàmica que s'estableix en la cooperació estreta de disciplines, i de professionals amb adscripcions disciplinàries variades, a encarar una tasca comuna o el compliment d'objectius en un context institucional.

L'aportació del/de la TS als respectius equips a partir del diagnòstic social és, doncs, primordial a l'hora de desenvolupar les funcions que els són pròpies, en la identificació i avaluació de les necessitats educatives especials dels alumnes, en la realització d'informes tècnics, en l'assessorament als docents sobre mesures d'atenció a la diversitat i en l'aportació de suport i criteris tècnics a altres òrgans de l'administració educativa. En els diagnòstics psicopedagògics permet elaborar propostes d'intervenció globalitzada i d'interrelació dels agents externs i interns als centres escolars. En l'avaluació del seguiment de les actuacions és una eina de mesura progressiva de l'evolució dels canvis produïts davant la situació objecte d'intervenció. El diagnòstic social permet una planificació de la intervenció socioeducativa a nivell objectivable i operatiu donat que va mesurant progressivament els canvis (sota indicadors d'observació) i fa redefinicions, si cal.

Davant una situació conflictiva s'ha de vetllar per a la protecció de la part més feble, que sempre és l'alumne. L'administració ha de tenir clar que ha de preservar els drets dels menors. El/la TS ha de donar a conèixer tota la informació necessària per entendre la situació per la que passa l'infant o adolescent i la seva família, perquè es puguin beneficiar de les actuacions pertinents. El diagnòstic social hauria de servir sempre per motivar i mobilitzar les institucions a actuar i, consegüentment, ajudar el/la nen/a o noi/a. Un diagnòstic no ha de servir mai per "etiquetar" i, consegüentment, paraitzar.

A partir del diagnòstic de situació, el/la TS pot contribuir amb l'Administració en l'anàlisi, investigació i avaluació del sistema educatiu en un sector determinat. També és capaç, a partir de l'anàlisi de la casuística individual de detectar les necessitats específiques de la zona.

El/la TS té gran quantitat d'informació, observacions, valoracions, relacions amb el sector,.. fruit d'una pràctica d'aproximació als individus, a les famílies i als grups. Igualment respecte a la delimitació del territori, pot aportar informació gràcies al coneixement de la participació i utilització de serveis. Respecte a l'avaluació dels recursos existents en el territori, pot posar en evidència l'interès, el rebuig, la utilització, i les demandes dels usuaris.

DEMANDES QUE ENS ARRIBEN ALS TREBALLADORS I TREBALLADORES SOCIALS DE L'EAP

☛ Elaborar l'informe tècnic en relació a les necessitats educatives especials derivades de situacions socials o culturals desfavorides.

La demanda en aquest cas procedirà del centre receptor de la matrícula de l'alumne/a que hagi al·legat aquesta circumstància, o bé de la comissió d'escolarització del sector a través de la inspecció educativa, sempre que es produeixi alguna de les següents situacions:

- Alumnes dels quals es té constància que es troben en situació de risc en incorporar-se al sistema educatiu als tres anys, per part d'altres serveis del sector (llars d'infants, serveis socials i sanitaris...).
- Alumnes que en incorporar-se al nostre sistema educatiu, provinents d'altres països que tenen una organització educativa diferent, presenten un desajustament escolar i paral·lelament la família manifesta una situació de precarietat.
- Alumnes derivats per inspecció educativa i que en el moment de formalitzar la matrícula s'observa una situació de risc.
- Alumnes que presenten un retard en els aprenentatges escolars per motius socials o familiars.

L'avaluació de la situació es porta a terme en el moment de la demanda de matriculació de l'alumnat que s'incorpora per primera vegada a un centre educatiu i també en el moment d'un canvi d'etapa educativa. Indistintament, es pot tractar d'uns alumnes que s'escolaritzen a un centre educatiu públic o concertat, i en les diferents etapes d'educació infantil, primària o secundària obligatòria.

☛ Intervenir davant de situacions de conflicte entre el centre escolar, l'alumne/a i/o la família.

La demanda pot venir del propi centre, del professional de l'EAP que atén periòdicament el centre o de la pròpia família. El conflicte es pot donar entre el centre escolar i la família o entre el centre escolar i l'alumne/a.

☛ Intervenir en situacions d'absentisme greu o d'abandó de l'escolaritat obligatòria.

En el marc municipal i depenent de cada zona, intervindrem segons es contempli en el projectes de prevenció de l'absentisme escolar. En qualsevol cas, s'ha d'intervenir en casos d'absentisme crònic o d'abandó escolar.

☛ **Col·laborar en la valoració interdisciplinària d'un alumne/a.**

Aquesta aportació a l'equip és pot donar en els següents moments:

- En l'elaboració del dictamen d'escolarització.
- En l'elaboració de l'informe per a l'alumnat d'incorporació tardana.
- En l'elaboració de l'informe per a l'alumnat amb necessitats educatives especials derivades d'una situació social o cultural desfavorida.
- En la valoració d'un alumne/a pel qual es considera que cal una intervenció social amb la família.

☛ **En l'acollida de nous alumnes o en un canvi de centre, quan les circumstàncies ho requereixin.**

Es poden produir diferents situacions:

- Alumnes immigrants. Dins d'aquest grup és important tenir present que les necessitats de l'alumne/a seran molt diferents segons l'edat, no en canvi les de les famílies. No té les mateixes necessitats educatives un alumne/a que s'incorpora a educació infantil procedent d'un altre país, i un altre que ho faci a la etapa d'educació secundària obligatòria.
- Alumnes amb necessitats educatives especials greus, davant el canvi d'escola, d'ordinària a centre d'educació especial.
- Alumnes que canvien de domicili i tenen necessitats educatives especials, tutelats per l'administració, o es troben en situació de risc social.
- Alumnes que passen de primària a secundària. En aquest cas la nostra intervenció es limitaria a la col·laboració amb els documents ja consensuats per inspecció.

☛ **Derivació i/o coordinació amb altres serveis.**

Quan les situacions ho requereixen s'estableixen relacions de col·laboració amb la xarxa de serveis del sector, per donar cobertura a les necessitats globals dels alumnes, i per consensuar criteris d'intervenció professional.

REFLEXIÓ FINAL

Podríem resumir que la tasca del treballador/a social dins de l'àmbit educatiu és la d'ajudar als docents, a encarar les conseqüències i els efectes del canvi social que pateixen els alumnes (manca de normes i límits, canvi de prioritització en els valors socials del respecte i relació amb els altres, la convivència, relacions amb l'entorn on viuen, amb el nucli familiar, hàndicaps socials que afecten al seu rendiment escolar...) i les demandes o peticions d'allò que els pares, les famílies i la societat espera que els mestres i professors resolguin com a instructors-formadors-educadors dels seus fills.

José M Esteve(2002) quan parla del professorat davant del canvi social parla de les noves responsabilitats en el rol del professor:

"...avui es demana al professor que sigui un facilitador de l'aprenentatge, pedagog eficaç, organitzador del treball del grup, i que, a més d'atendre l'ensenyament, tingui cura de l'equilibri psicològic i afectiu del seu alumnat, de la seva integració social, de la seva formació sexual, etc. A tot això, s'hi poden afegir un parell d'alumnes especials integrats a la classe i que demanen una atenció específica."

El/la TS col·labora amb el docent i dona suport en la tasca de relació amb les famílies i de fer veure a aquestes que la responsabilitat de l'educació del fill és compartida i requereix de corresponsabilitat amb el mestre/professor en el procés educatiu. Cal tenir present que l'educació és un aspecte global en relació a l'alumne/fill i que està molt lligada als moviments i als canvis socials.

Per tant la nostra tasca és la de fer de "pont" o "intermediaris" entre l'àmbit educatiu, (del qual formem part com a professionals del Departament d'Ensenyament), i l'entorn social o context social del qual formen part els alumnes dels centres docents amb qui treballem, del nostre coneixement de l'entorn i de la comunitat socio-educativa. Sovint se'ns fa la demanda de facilitar la relació de la família amb l'escola i ajudar el professorat a entendre què està passant a l'entorn de l'alumne/a.

A partir d'aquí, ajudar a aquest a través d'un treball escolar més adequat a la seva realitat (tant si es tracta d'una situació social de necessitat permanent o transitòria) que pot estar afectant el rendiment escolar. Dins d'aquest ventall de situacions el treballador social esdevé pel centre escolar un "traductor" de processos sociofamiliars complexes d'abordar només des de l'espai escolar.

Davant d'aquestes situacions necessitem treballar conjuntament amb els docents i els companys psicopedagogs/es de l'EAP, perquè sovint aquests entorns socials tant degradats i/o endogàmics presenten altres elements (aspectes cognitius minvats o alterats) que fan imprescindible l'abordatge d'aquests casos des del treball interdisciplinari.

Per últim, es constata que aquesta realitat tant diversa dels centres docents en l'actualitat és fruit de l'allargament de l'escolarització obligatòria de totes les capes socials i l'augment de l'alumnat de diferents cultures i procedències, que ha suposat la intervenció en els centres docents d'altres figures professionals o agents de la comunitat educativa. Aquesta dotació encara és insuficient per atendre la diversitat esmentada, la qual cosa fa que sovint només es puguin realitzar valoracions inicials, però no un seguiment ni un treball més continuat que requereixen algunes situacions.

Tots aquests canvis educatius i socials esmentats, comporten una crisi i per tant un desequilibri inicial, a partir del qual s'hauran de continuar endegant intercanvis d'experiències relacionades amb els aspectes socials i educatius que generin iniciatives que afavoreixin una escola inclusiva amb la participació de tota la comunitat educativa.

Referències bibliogràfiques

ESTEVE, J M (2002): El professorat davant del canvi social. En *Educació i nous reptes socials. Aportacions a la Conferència nacional d'Educació*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Consell Escolar de Catalunya.

VEGA, S (1997): Instrumentos de trabajo. En COLETTI, M i LINARES, J L *La intervención sistémica en los Servicios Sociales ante la familia multiproblemática. La experiencia de Ciutat Vella*. Barcelona: Paidós Terapia Familiar.

GRUP d'AASS i DTS (1999): *El Diagnòstic social com a eina educativa..* Barcelona: Dossier Recursos per a la intervenció de l'EAP. Seminari de treball del pla de formació permanent dels EAP

GRUP d'AASS i DTS (2001): *Avaluació i seguiment dels alumnes amb necessitats educatives especials derivades de situacions socials i/o culturals desfavorides*. Barcelona: Seminari de treball del pla de formació permanent dels EAP.